

УДК 343.85

*І. М. Копотун***ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ  
НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ**

Міжнародний досвід боротьби з наркоманією й науково аргументовані рекомендації ООН стали предметом спеціального вивчення та втілення в життя суверенною Україною, передусім галуззю застосування заходів кримінально-правового впливу. У нашій державі на сьогодні проводиться чітка межа між наркоманом-хворим і наркоманом-злочинцем, а також створюються програми антинаркотичної діяльності з урахуванням міжнародного співробітництва. До того ж потрібно знання міжнародних конвенцій, угод та інших правових механізмів, що регулюють видачу злочинців, передавання ув'язнених, конфіскацію коштів, одержаних унаслідок злочинної діяльності.

Перед міжнародним співробітництвом щодо запобігання й боротьби із наркозлочинністю постають певні труднощі. Насамперед це стосується проблеми видачі злочинців. У низці держав просто заборонено видачу своїх громадян іншим державам, в інших (навіть за наявності договору про екстрадицію) – видача не застосовується через різні тлумачення злочинного або незлочинного характеру конкретних суспільно небезпечних діянь. Ще один варіант спроб знайти більш прийнятне, ніж екстрадиція, рішення – депортація, видворення правопорушника з держави, замість формальної видачі. Проте це питання ефективно не вирішується.

Наркоманія й незаконний обіг наркотичних засобів стають проблемою все більшої кількості держав. Експансія незаконного обігу наркотичних засобів спостерігається практично в усіх регіонах світу. Національні моделі боротьби із розповсюдженням і споживанням наркотиків умовно об'єднуються в три групи:

– «група жорстокої політики», у якій боротьба ведеться найжорстокішими засобами аж до смертної кари й законодавство щодо розповсюдження наркотиків максимально посилено (Малайзія, Іран, Пакистан).

– «група жорстокого контролю», здійснюється жорсткий контроль за всіма видами наркотиків, активне протистояння наркомафії (США, Велика Британія, Франція).

– «ліберальна група», організація дослідження спрямована на вивчення механізму функціонування ринків збуту й індустрії наркотиків, руйнування мозкових центрів наркозлочинності, розроблення єдиної концепції та стратегії боротьби з наркозлочинністю, створення системи контролю за перебігом прекурсорів (Голландія, Швейцарія).

Тенденцією останнього десятиріччя стало формування підходу, за якого проводиться чітка межа між наркоділками, яких розглядають як злочинців, і споживачами наркотиків, до яких все частіше ставляться як до осіб, котрі потребують медичної допомоги.

Набуває поширення тенденція до заміни кримінального покарання для наркозалежних осіб, котрі вчинили незначні злочини, медичним лікуванням наркоманії. Найчастіше така пропозиція робиться обвинуваченому під час судового розгляду справи, інколи на етапі досудового слідства. Якщо особа ухиляється від лікування, їй або призначається покарання, або справа повертається на розгляд до суду чи досудового слідства, оскільки метою покарання є захист суспільства, заміщення кримінального покарання на медичну допомогу, якщо особа, притягнута до відповідальності, не завдала йому суттєвої шкоди. У різних країнах Європейського Союзу вводиться відповідальність за порушення громадського спокою особами, які перебувають у стані наркотичного сп'яніння, здійснюються процедури закриття розважальних закладів, у яких розповсюджуються наркотики, а також ліквідація місць наркотогівлі у приватних помешканнях.

Отже, наявна тенденція до зниження санкцій для наркоспоживачів за відсутності в їхніх діях обтяжувальних обставин і посилення покарання щодо осіб, чия діяльність завдає шкоди іншим членам суспільства.

Іншим аспектом цього процесу є тенденція до посилення санкцій за тяжкі злочини у сфері наркобізнесу, в Ірландії збут наркотиків карається ув'язненням на термін не менше ніж 10 років.

Основою політики Європейського Союзу у сфері контролю за наркотиками є профілактика наркоманії, що передбачає створення відповідного клімату у школах та інших навчальних закладах, роботу з батьками тощо.

Набуває поширення концепція «структурного втручання» держави, спрямована на формування безпечного й упорядкованого суспільного оточення, що формує негативне ставлення молоді до наркотиків. Окрім цього, «вибіркова профілактика» ґрунтується на соціальних і демографічних індикаторах, за допомогою яких виділяються групи ризику, такі як безробітні, безхатьки, особи, котрі потрапляли до поля зору правоохоронних органів у зв'язку з учиненням правопорушень. «Індикативна профілактика» спрямована на виявлення індивідуумів, котрі мають психологічні та психічні проблеми, що можуть у майбутньому призвести до вживання ними наркотичних чи психотропних засобів.

Лікування наркоманії в більшості країн Європейського Союзу забезпечується державними закладами охорони здоров'я, лише в п'яти країнах домінуючу роль у цьому процесі відіграють недержавні організації, значну роль – приватні лікарні, які фінансуються за рахунок бюджету або страхування.

Ключовим документом, що регулює діяльність Євросоюзу у сфері контролю за наркотиками, є Стратегія Європейського Союзу з наркотиків. Метою Стратегії визначено покращення добробуту суспільства й особи, захист громадського здоров'я, досягнення вищого рівня безпеки суспільства та застосування збалансованого й інтегрованого підходів до проблеми наркотиків, що передбачає адекватну увагу та узгодження заходів щодо зниження як попиту на наркотики, так і незаконної пропозиції цих речовин.

У межах виконання Стратегії розроблено два плани дій, виконання яких покладено на країни-члени, а Єврокомісія виконує функції з оцінювання прогресу, моніторингу розвитку законодавства та координації дій на загальноєвропейському рівні, у тому числі й у сфері зовнішніх відносин.

Основними напрямками є вдосконалення координації, співробітництва та залучення громадськості, знищення попиту на наркотики, зменшення поставок наркотиків, удосконалення міжнародного співробітництва і проведення досліджень з метою кращого усвідомлення проблеми.

Крім цього, план передбачає імплементацію нашої країною національної стратегії боротьби з наркобізнесом, що має базуватися на збалансованому підході.

Натомість головною проблемою її реалізації стала майже повна відсутність фінансування з боку України. Одним із досягнень співробітництва між Україною та Європейським Союзом у галузі контролю над обігом наркотиків стало започаткування проведення засідань «Україна – Трійка Європейського Союзу» з питань наркотиків.

Під час засідань Українською стороною було презентовано нормативно-правову базу нашої держави, яка регламентує питання контролю за обігом наркотиків і боротьби зі злочинністю в указаній сфері, розвитком наркоситуації, боротьби зі злочинністю в указаній сфері, заходи, що вживають українські компетентні органи у сфері боротьби з наркобізнесом і наркоманією та щодо медико-соціальної реабілітації осіб, хворих на наркоманію.

Окрім цього, Українською стороною презентовано матеріали стосовно заходів щодо протидії транснаціональному наркобізнесу, зокрема незаконному постачанню героїну афганського походження. Україна виконує роль заслону на маршрутах наркотранзиту до ринків країн Євросоюзу, що зумовлює доцільність упровадження нових проектів зі співробітництва та підтримання зусиль українських правоохоронців у боротьбі з наркобізнесом.

Також співробітництво між Україною і Європейським Союзом здійснюється в межах проекту БУМАД, що фінансувалось у період з 2003 р. по 2008 р.

Додатковий поштовх співробітництву між Україною та Європейським Союзом було надано у 2005 р. з наданням допомоги в питаннях кордону України й Республіки Молдова (ЕУВАМ), що передбачало вирішення низки прикордонних питань у сфері протидії контрабанди наркотиків.

В аспекті розгляду зарубіжного досвіду в 1982 р. у США було розроблено Програму боротьби з незаконним розповсюдженням наркотиків й організованою злочинністю. Для її реалізації проводилась спеціальна президентська політика за участі губернаторів усіх штатів.

**США.** Президентом США здійснюється виділення додаткових коштів до бюджету Міністерства юстиції. Збільшилась кількість службовців, зокрема прокурорів, агентів ФБР, митниці, берегової охорони, судових виконавців, служб оподаткування, управлінь міграції та інших установ.

Більше ніж половина коштів була спрямована на виплату заробітної плати й винагороди агентам спецслужб, оснащення технічними засобами, оновлення місцевих і федеральних в'язниць, на посилення технічних можливостей ФБР із протистояння злочинцям, які мають у своєму розпорядженні засоби для придбання найсучаснішого устаткування для прослуховування і стеження.

Уперше передбачається залучення збройних сил США для безпосередньої участі в боротьбі із розповсюдженням наркотиків. Їхнє завдання – проведення операцій щодо виявлення й затримання осіб, які намагаються провести в країну наркотики в районах американо-мексиканської межі й басейну Карибського моря.

У 1989 р. у США було прийнято Національну стратегію боротьби з наркотиками, яку здійснюють більше ніж тридцять федеральних відомств, хоча й у ній є певні недоробки, оскільки наркотична ситуація в США істотно не поліпшується.

**Канада.** У 1987 р. уряд Канади офіційно ввів в дію Національну стратегію щодо боротьби з наркотиками, розроблену в результаті тривалих консультацій із місцевими органами управління, різними приватними організаціями й окремими фахівцями.

Більше ніж дві третини ресурсів спрямовано на використання освітніх, превентивних і лікувальних програм з метою скорочення попиту на заборонені речовини.

**Велика Британія.** Із 1994 р. здійснюється багатопланова стратегія проти зловживання наркотиками, що передбачає проведення заходів щодо боротьби з наркотиками за п'ятьма пріоритетними напрямками.

Боротьба проти попиту на наркотики здійснюється за двома напрямками: утримання тих, хто ще не зловживає ними, і допомога тим, хто вже вподобав їх.

З огляду на урядові заходи під час оцінювання наркотичної ситуації зазначається, що вжиті заходи сприяють установленню тісної міжнародної співпраці, зміцненню правоохоронних сил, усвідомленню молоддю загрози наслідків наркоманії, активізації боротьби з цим злом.

**Мексика.** Складна економічна ситуація в країні змушує фермерів вступати в змову з ділками наркобізнесу щодо вирощення заборонених культур, тому головний акцент у програмі боротьби із наркозлочинністю робиться на заходи щодо масового знищення посівів культур, які містять наркотичні речовини, посилення правових санкцій, активізації роботи із

виявлення каналів контрабанди, проведення наочної пропаганди серед населення.

Розроблена програма «Авангард» передбачає досягнення прогресу в зниженні попиту на наркотики, медичні установи реалізують організаційні заходи щодо лікування й реабілітації наркоманів.

Питанню лікування наркоманів приділяє значну увагу й міжнародна співдружність. Так, у ст. 38 Єдиної конвенції про наркотичні засоби зазначається, що сторони вживають усіх можливих заходів, спрямованих на запобігання зловживанню наркотичними засобами та раннє виявлення, лікування, виховання, відновлення працездатності, повернення в суспільство відповідних осіб і спостереження за ними після закінчення ними лікування, готують для цього відповідні кадри, уживають заходи щодо освітньої роботи серед населення. Лікування наркоманів передбачає й Резолюція II, прийнята ООН із застосуванням Єдиної конвенції про наркотичні засоби.

Важливим є раннє виявлення таких осіб серед підлітків і молоді, а також своєчасне медичне втручання, залучення батьків, близьких осіб, педагогів, представників правоохоронних органів для здійснення виховних дій. Створення доброзичливого мікроклімату може сприяти утриманню молодих людей від подальшого розвитку в них хвороби.

Особливу роль у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру відіграє Інтерпол, який у боротьбі з незаконним обігом наркотиків керується багатьма міжнародними правовими документами, але головним є Конвенція ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин (1988 р.).

Підставою для звернення українських правоохоронних органів до Національного центрального бюро Інтерполу із запитами про незаконний обіг наркотиків є порушені кримінальні справи за фактами незаконного обігу наркотиків, справи оперативного обліку.

Особливу небезпеку становлять транснаціональні злочинні організації, які здійснюють виробництво, транспортування й поширення наркотиків.

Проблеми боротьби з незаконним обігом наркотиків можуть бути вирішені лише шляхом подальшої інтеграції зусиль усіх держав світової спільноти.

Міжнародний досвід боротьби з наркоманією став предметом спеціального вивчення та втілення в життя суверенної України, передусім галузі застосування заходів кримінально-правового впливу.

У нашій державі на сьогодні чітко проводиться межа між наркоманом-хворим і наркоманом-злочинцем, створюються програми антинаркотичної діяльності, що складаються на комплексній основі з урахуванням щільного міжнародного співробітництва.

В Україні наявна певна структура державних органів для боротьби з незаконним обігом наркотиків і проблемою наркоманії.

Національна координаційна рада боротьби з наркоманією при Кабінеті Міністрів України покликана координувати діяльність усієї системи профілактики наркотизму в Україні.

Головним завданням Координаційної ради є розроблення заходів щодо реалізації державної політики та контролю за вживанням наркотиків в Україні, координації діяльності зацікавлених міністерств, відомств, інших органів державної виконавчої влади і громадських організацій із питань протидії зловживанню наркотичними засобами та їх незаконному обігу, підготовки й виконання програм запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, уживання яких перебуває під міжнародним і національним контролем, вироблення на основі міжурядових та міжвідомчих угод і домовленостей пропозицій щодо участі представників України в міжнародних організаціях, симпозиумах, конференціях та здійснення заходів щодо міжнародного співробітництва з питань контролю за вживанням наркотиків, підготовки й унесення в установленому порядку пропозицій щодо вдосконалення законодавчих та інших нормативних актів, спрямованих на протидію зловживанню наркотичними засобами та їх незаконному обігу, подання звітів Уряду України й відповідним міжнародним організаціям про стан обігу наркотичних засобів в Україні та вживання заходів, спрямованих на припинення зловживань наркотичними засобами і їх незаконного обігу.

Департамент боротьби з незаконним обігом наркотиків МВС України в межах своїх повноважень безпосередньо забезпечує розкриття тяжких злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, здійснює в повному обсязі оперативно-розшукові заходи для виявлення злочинів у сфері обігу наркотиків і контролює виконання органами внутрішніх справ законодавства України.

Україна разом з іншими державами спрямовує свої зусилля на те, щоб наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори використовувалися лише за призначенням і здійснювати контроль за цим процесом.

Особливо необхідно приділити увагу на підготовку фахівців для проведення роботи з реабілітації наркоманів, збільшити кількість лікувально-реабілітаційних наркотичних центрів, створити більш ефективні підрозділи в правоохоронних органах щодо боротьби з наркозлочинністю, розробити заходи кримінального покарання осіб, які розповсюджують наркотичні засоби й виготовляють наркотичні речовини в домашніх умовах, у тому числі за поширення такої інформації в Інтернеті. Держава, у свою чергу, повинна фінансувати медицину для розроблення препаратів-антинаркотиків і препаратів, що знімають наркотичну залежність.

Міжнародний аспект заходів щодо протидії наркотизму полягає у вживанні різноманітних правотворчих, правозастосовних та інших заходів боротьби з наркотизмом, що розробляють і проводять на міжнародному рівні.

У міжнародній стратегії боротьби з незаконним обігом наркотиків варто акцентувати увагу на заходи, які мають охоплювати насамперед сферу профілактики і сферу відмивання злочинних грошей, тобто сфери, що торкаються коренів, стимулів та причин розвитку наркобізнесу.

Необхідно розробити й реалізувати спільні міждержавні угоди та застосувати на практиці чинні правові норми з міжнародного співробітництва,

які надали можливість протидіяти наркозлочинності, здійснювати внутрішньо-державний і міжнародний контроль за використанням наркотичних засобів та їх уживанням.

#### Література

1. Бандурка О.М. Інтерпол: Міжнародна організація кримінальної поліції : [наук.-практ. посіб.] / О.М. Бандурка ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х. : Основа, 2003. – 323 с.
2. Джужа О.М. Роль міжнародних організацій у боротьбі зі злочинністю / О.М. Джужа // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2003. – № 5. – С. 56–67.
3. Сорока С.О. Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / С.О. Сорока. – Львів, 2010. – 20 с.
4. Раєцька Л.В. Суб'єкти протидії наркоманії та незаконного обігу наркотичних засобів / Л.В. Раєцька // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2008. – № 5. – С. 126–136.
5. Карпенко Є.М. Запобігання незаконному обігу наркотичних засобів міжнародними правоохоронними організаціями (на матеріалах Інтерполу та Європолу) : [монографія] / Є.М. Карпенко. – К., 2013. – 211 с.

#### А н о т а ц і я

**Копотун І. М.** Запобігання незаконному обігу наркотичних засобів в Україні та зарубіжних країнах. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню й аналізу шляхів запобігання незаконному обігу наркотичних засобів в Україні та зарубіжних країнах.

*Ключові слова:* наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори.

#### А н н о т а ц и я

**Копотун И. Н.** Предупреждение незаконного обращения наркотических средств в Украине и зарубежных странах. – Статья.

Статья посвящена исследованию и анализу путей предупреждения незаконного оборота наркотических средств в Украине и зарубежных странах.

*Ключевые слова:* наркотические вещества, психотропные вещества, прекурсоры.

#### S u m m a r y

**Kopotun I. N.** Prevention of the illegal drugs trafficking in Ukraine and foreign countries. – Article.

In the article investigational and the analysis of criminal responsibility is conducted for crimes against public peace and morality in foreign legislation.

*Key words:* drugs, psychotropic, substances, precursors.